

УДК 342.57

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-20-39>

Ярослав Ободянський
ORCID: 0009-0001-7649-2502

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна актуалізує необхідність глибокого аналізу політико-правових засад взаємодії громадянського суспільства (далі – ГС) та Збройних сил України (далі – ЗСУ), а також визначає перспективи розвитку такої взаємодії з урахуванням трансформаційних процесів як у сфері національної безпеки та оборони, так і в громадському секторі. Такий аналіз дасть змогу сформувати нові підходи до зміцнення національної стійкості, сприятиме демократизації військових структур та забезпечуватиме ефективність захисту державного суверенітету.

У статті розглянуто політико-правові засади функціонування і взаємодії громадянського суспільства та ЗСУ, з огляду на основну концепцію такої співпраці: безпекові виклики та потреби особи, суспільства й держави в умовах російсько-української війни. Зважаючи на наявну нормативно-правову базу, яка регулює взаємовідносини сектору оборони і ГС, проаналізовано форми та методи такої співпраці та шляхи її вдосконалення. Визначено перспективи взаємодії ГС і сектору безпеки та оборони держави як синергію, що дає змогу через спільні алгоритми виконувати завдання щодо подолання кризових явищ у сфері національної безпеки шляхом тісної кооперації всіх інституцій суспільства, які є не конкурентами одне до одного, а партнерами.

Акцентовано на законах України: Конституції України, «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про військово-цивільні адміністрації», «Про громадські об'єднання», «Про доступ до публічної інформації», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» й низку інших, у частині, що стосується ГС та його взаємодії із сектором безпеки та оборони. Закон України «Про національну безпеку України» проаналізовано в комплексі з відповідними указами Президента України: «Про Стратегію воєнної безпеки України», «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» та низкою інших, зокрема й суголосними постановами КМУ та наказами МОУ. Наголошено на низці нормативно-правових актів, у яких Україна взяла на себе зобов'язання щодо впровадження тісної комунікації між військовими структурами сектору безпеки та ГС шляхом забезпечення прозорості, підзвітності, дотримання прав людини в їхній діяльності тощо.

На основі врахування демократичного досвіду країн-партнерів України підкреслюється, що формування активної громадянської позиції та залучення ГС до розробки й реалізації державної політики, особливо у сфері національної безпеки, створює міцну основу для ефективної взаємодії між ГС ЗСУ. Така взаємодія сприяє зміцненню обороноздатності держави, підвищенню довіри до інституцій влади та забезпеченню сталого функціонування політики національної безпеки в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: громадянське суспільство, демократичний цивільний контроль, ЗСУ, національна безпека, демократія, правова держава, права людини, інститути громадянського суспільства, омбудсмен.

Вступ. Політико-правові засади взаємодії громадянського суспільства та Збройних сил України в умовах сучасної російсько-української війни ґрунтуються на фундаментальних концепціях безпеки як базової потреби людини та суспільства. Ще в середині ХХ століття Абрахам Маслоу підкреслив значущість безпеки, внісши її до своєї ієрархічної моделі потреб, що залишається досі актуальною. Безпека держави, як і безпека особистості, є необхідною умовою стабільного розвитку, адаптації до суспільно-політичних, економічних та культурних викликів, а також запорукою захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз.

У демократичному суспільстві забезпечення державної безпеки неможливе без активного функціонування громадянського суспільства, яке виконує як запобіжну, так і легітимізувальну роль у контексті дій державних інституцій. Водночас громадянське суспільство є ключовим гарантом існування держави, а в умовах воєнної загрози його взаємодія зі Збройними силами України набуває нових форм.

Сучасні наукові дослідження, що аналізують взаємодію громадянського суспільства із сектором безпеки й оборони, виявляють низку суттєвих прогалин. Зокрема, недостатньо досліджено нормативно-правову базу, яка регламентує багатопланову діяльність громадянського суспільства у сфері взаємодії із ЗСУ. Відсутність ґрунтовної теоретичної та методологічної бази ускладнює розробку ефективних механізмів співпраці. Крім того, механічне запозичення досвіду західних партнерів у сфері демократичного контролю над військовими організаціями часто не враховує українських суспільно-політичних, ментальних, культурних і регіональних особливостей.

Актуальність цього дослідження додатково підсилюється необхідністю адаптації Стандартів Ради Європи та НАТО щодо демократичного контролю над військовими організаціями. Ці стандарти містять комплекс принципів, рекомендацій і зобов'язань, спрямованих на зміцнення демократичних інститутів, забезпечення прозорості й підзвітності військових структур, а також дотримання прав людини в їхній діяльності. Попри це, зазначені стандарти потребують ретельного аналізу та адаптації до специфіки українського контексту, що особливо важливо в умовах російсько-української війни.

Політологічний аналіз наукових досліджень, присвячених громадянському суспільству як окремому феномену, його консолідації з державою та сектором безпеки й оборони, висвітлено в працях О. Бабкіної, Т. Бельської, М. Гурицької, А. Костенка, С. Костюкова, В. Климончука, Н. Позняковської, М. Требіна. Армію як складник суспільства досліджували А. Бадер, М. Ковалів, М. Требін, В. Чорний. Політико-правові застереження та права людини під час воєнного стану аналізували А. Бадер, С. Дерев'яно, В. Тарасюк, Б. Шамрай. Проблематику демократичного цивільного контролю розглядали Т. Бельська, П. Ворона, О. Верещак, Ю. Вичалківська, О. Пархоменко-Куцевіл, О. Пошедін, М. Сіцінська.

Водночас у наукових працях недостатньо проаналізовано чинну нормативно-правову базу, що регулює взаємодію сектору безпеки та громадянського суспільства. Це ускладнює розробку ефективних механізмів співпраці та створює виклики для імплементації найкращих міжнародних практик у сфері демократичного контролю. Аналіз політико-правових засад взаємодії громадянського суспільства та Збройних сил України в умовах російсько-української війни підтверджує нагальну потребу в розробленні сучасних підходів до регулювання цієї взаємодії з урахуванням національних реалій та міжнародного досвіду.

Результати та обговорення. Вихідним положенням функціонування громадянського суспільства (далі – ГС) як інституції в політико-правовій системі держави є стаття 5 Конституції України [3], яка проголошує народ єдиним джерелом влади та носієм суверенітету. Ця норма закладає фундамент для демократичного устрою держави, у якій громадяни є не лише джерелом влади, а й безпосередніми учасниками владного процесу через різні форми представництва та контролю. Стаття 6 Конституції [3] закріплює принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову, що забезпечує паритет між державними інституціями, уникаючи узурпації влади однією з її гілок.

На основі зазначених положень Основного Закону можна зробити висновок, що принцип підзвітності державних структур є необхідною умовою для підтримання рівноваги та стабільності функціонування державної системи. Це також є дієвим механізмом запобігання диспропорціям у розподілі повноважень, тому включення ГС до системи цивільного контролю суттєво впливає на зміцнення демократичних інституцій, зокрема в Збройних силах України (далі – ЗСУ), як одного з елементів державної системи.

Варто врахувати, що стаття 17 Конституції [3] покладає оборону держави на ЗСУ, які водночас не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян. Це положення є запобіжником від можливого зловживання силовими структурами. Стаття 65 [3] визначає обов'язок громадян захищати незалежність і територіальну цілісність держави, а стаття 38 [3] гарантує право кожного громадянина брати участь у державному управлінні – як через вибори, так і шляхом обрання до органів влади.

У нормах Основного Закону України, що формують підвалини для функціонування ГС як інституції, яка сприяє участі громадян у процесах управління, громадянського контролю, забезпечуючи так підзвітність державних установ суспільству, відображено, зокрема, світові демократичні політико-правові практики. Наприклад, стаття 21 Загальної декларації прав людини проголошує: «1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. 2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй країні. 3. Воля народу повинна бути основою влади уряду...» [1]. Ці принципи створюють своєрідний міст між державними інституціями та громадянами, формуючи підвалини для прозорості сектору національної безпеки й оборони, зокрема ЗСУ. Вони сприяють зміцненню демократичних інститутів та захисту прав людини.

З огляду на логіку вищезазначених нормативно-правових актів, можна визначити два взаємопов'язані напрями залучення громадян до формування та реалізації політики державного управління й національної безпеки: демократичний цивільний контроль (далі – ДЦК) і громадянський контроль.

Базовим для ДЦК як форми контролю у сфері національної безпеки та оборони загалом та армії зокрема є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року. Підґрунтям для нього стали імplementовані Україною ще в 90-х роках XX століття три документи: «Партнерство заради миру» [4], «Кодекс поведінки стосовно військово-політичних аспектів безпеки» [2], «Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору» [18].

У першому рамковому документі «Партнерство заради миру» [4], який набув чинності для України 8 лютого 1994 року, визначено основні напрями співпраці з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Зокрема, документ закликав країни-учасники до відкритості в плануванні національної оборони, формуванні військових бюджетів та забезпеченні демократичного контролю над збройними силами. Це стало важливим кроком для України, яка на третьому році своєї незалежності задекларувала політичне бачення армії, засноване на принципах відкритості, прозорості та демократичного управління. Варто зазначити, що Україна стала першою серед країн колишнього СРСР, яка оголосила подібний підхід як стратегічний пріоритет.

Ці наміри знайшли подальше підтвердження в «Кодексі поведінки стосовно військово-політичних аспектів безпеки» [2], ухваленому 3 грудня 1994 року під час 91-го пленарного засідання Спеціального комітету Форуму Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі. У цьому документі підкреслювалося, що демократичний контроль над військовими структурами, силами внутрішньої безпеки, розвідувальними службами та поліцією є невід'ємним елементом стабільності й безпеки держави. Також зазначено, що впровадження таких механізмів сприятиме інтеграції збройних сил у громадянське суспільство, що розглядається як один із найважливіших виявів демократії.

Подальше підтвердження цієї політичної лінії відбулося в «Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО» [18], де Україна висловила рішучість продовжувати військову реформу. У документі підкреслюється, що Україна бере на себе зобов'язання зміцнювати демократичний і цивільний контроль над збройними силами, а також підвищувати їх оперативну сумісність із військами НАТО та країн-партнерів.

Спільною ідеєю цих трьох документів є визнання ДЦК як ключової умови для забезпечення політичної стабільності, зміцнення демократії та досягнення зрілості суспільства у сфері управління національною безпекою. Це також є ознакою інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір і впровадження найкращих міжнародних практик у сфері управління збройними силами.

Закон України «Про національну безпеку» [12] закріплює ці положення. Зокрема, стаття 4 визначає, що «у межах повноважень, наданих відповідно до Конституції України, сектор безпеки і оборони підлягає демократичному цивільному контролю...», водночас стаття 10 визначає громадський нагляд як один із ключових механізмів ДЦК, указуючи на основні механізми такого контролю, що відповідає загальним принципам Ради Європи щодо участі громадян у формуванні державної політики шляхом консультацій, моніторингу та громадських експертиз. Загалом Закон відводить ключову роль громадянам у системі національної безпеки (стаття 12): «Сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки» [12].

Основою ДЦК, відповідно до чинної нормативно-правової бази України, є забезпечення балансу між силовими структурами та суспільством. Цей баланс досягається через механізми підзвітності сектору безпеки та оборони законно обраним цивільним органам влади. Зокрема, ДЦК реалізується через контроль, здійснюваний Президентом України, Прем'єр-міністром, а також Верховною Радою України.

Відповідно до принципів демократичного управління, такий контроль має на меті регулювання діяльності сектору безпеки та оборони в межах чинного законодавства, визначення загальної політики безпеки, адаптованої до сучасних загроз і перспектив розвитку держави. Водночас втручання цивільних органів у безпосереднє управління силовими структурами на оперативно-стратегічному чи оперативно-тактичному рівнях вважається недопустимим, оскільки ці функції є виключною прерогативою військових фахівців.

Цей підхід узгоджується з практикою країн-партнерів України у сфері безпеки й оборони. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки цивільний контроль над збройними силами реалізується через Президента, який є Головнокомандувачем, та Конгрес, що володіє виключними повноваженнями затверджувати військовий бюджет і здійснювати нагляд за його виконанням. У Німеччині функціонує система цивільного керівництва, у межах якої міністр оборони, будучи цивільною особою, виконує функції головного адміністратора оборонних питань. Своєю чергою, парламент Німеччини має значні повноваження для контролю за діяльністю збройних сил, включно з участю в затвердженні оборонної політики та бюджетних витрат.

Так, досвід провідних демократичних держав свідчить про те, що ефективний ДЦК базується на чіткому розподілі повноважень між цивільними органами управління та військовими, що дає змогу забезпечити стабільність у сфері безпеки, запобігти узурпації влади та сприяти зміцненню демократичних інституцій.

Громадянський контроль у межах чинного законодавства суттєво обмежує ГС у своїх діях з контролю. Зокрема, стаття 10 Закону «Про національну безпеку України» говорить, що «громадяни України беруть участь у здійсненні цивільного контролю через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів у порядку, встановленому Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання» та іншими законами України. Сфера громадського нагляду може бути обмежена виключно Законом України «Про державну таємницю»» [12]. Трохи більше інструментів для громадянського контролю є в інститутів громадянського суспільства, які можуть: надсилати та отримувати, встановленим порядком, інформацію з питань діяльності складників сектору безпеки, здійснювати

дослідження з питань нацбезпеки, проводити громадську експертизу, брати участь у громадських дослідженнях, долучатися до роботи медіа. На нашу думку, ГС демонструє свою ефективність у кількох напрямках громадянського контролю: інформаційному, антикорупційному та суспільному діалозі.

Усе це можливе через безпосередню (пряма) участь в аналізі громадськими організаціями та їх активістами доступної інформації щодо оборонного бюджету, звіти про діяльність, участь у консультаціях щодо політико-правових документів сектору національної безпеки. Основний інструмент для такої практики – Закон України «Про доступ до публічної інформації». Стаття 13 [9] цього Закону чітко визначає, що громадяни мають право на доступ до інформації, у частині, що стосується публічних ресурсів та діяльності влади, робимо висновок, що й сектору оборони як складнику державної системи. Стаття 15 [9] зобов'язує розпорядників інформації оприлюднювати дані про використання бюджетних коштів, включно з оборонними закупівлями, за винятком випадків, які регламентовані Законом «Про державну таємницю». Стаття 17, п. 2 [9] прямо вказує на можливість для інститутів громадянського суспільства проводити експертизи та слухання для оцінки рішень органів влади. Ефективність цього законодавчого інструменту демонструє і ратифікація Україною 20.05.2020 року Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів (Тромсо, 18 червня 2009 р.) [17] та приєднання 21 травня 2008 року до програми НАТО з розбудови доброчесності та зниження корупційних ризиків Building Integrity, що стало важливим кроком на шляху розвитку ГС, ДЦК та збільшенню довіри до державних інституцій.

Суспільний діалог, як квінтесенція взаємодії ГС та сектору безпеки, визначений ключовим у системі національної стійкості, формуванні високого рівня готовності держави та громадян до будь-яких викликів та загроз. Ці принципи закріплені в пунктах 46, 47 Указу Президента України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [15], документ визначає демократичний цивільний та громадянський контроль як фундаментальні принципи законності, прозорості та ефективності функціонування сектору безпеки та оборони. Інтеграцію стратегічних комунікацій шляхом суспільного діалогу, що передбачає залучення громадськості до обговорення реформ у секторі безпеки, зафіксовано Указом Президента від 17 вересня 2021 року в тексті «Стратегічного оборонного бюлетеня» [13]. Окрім цього, у документі стратегічною метою № 1 визначено управління силами оборони на основі ДЦК та чітку підзвітність МОУ та Генерального Штабу, встановлено чіткий розподіл функцій між формуванням державної політики у сфері національної безпеки й оборони та її реалізації.

Аналізуючи ДЦК та громадянський контроль, доходимо висновку, що ці дві форми контролю є взаємодоповнювальними елементами для ефективного управління сектором національної безпеки та оборони і ЗСУ зокрема. ДЦК забезпечує інституційну підзвітність сектору оборони органам влади, що виражено також у нормативній базі для цієї форми контролю (Конституція [3], закони України: «Про національну безпеку України» [12], «Про військово-цивільні адміністрації» [6], «Про військовий обов'язок і військову службу» [5], «Про державну таємницю» [8], «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [11], Укази Президента: «Про Стратегію воєнної безпеки України» [14], «Про Стратегію національної безпеки України» [15], «Про стратегічний оборонний бюлетень України» [13], «Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України» [16] тощо). Громадянський контроль, своєю чергою, гарантує прозорість і залучення громадськості до вирішення, а радше обговорення питань. Законодавча база для громадянського контролю – нормативно-правові документи, які надають доступ до інформації та захищають громадянські права (Конституція України [3], Загальна декларація прав людини [1], закони України: «Про громадські об'єднання» [7], «Про доступ до публічної інформації» [9], «Про звернення громадян» [10] тощо).

Висновки. Аналіз взаємодії ГС із сектором безпеки та оборони, зокрема ЗСУ, свідчить про необхідність інтеграції ДЦК та громадянського контролю для зміцнення демократичних засад національної безпеки. В умовах російсько-української війни ця взаємодія набуває особливого значення, оскільки дає змогу сформувати дієвий механізм протидії зовнішнім загрозам та забезпечення стійкості держави.

Попри всі труднощі, збройним силам вдається досягати позитивних результатів не тільки на полі бою, а й у цивільно-правовій царині. Задля забезпечення прав військовослужбовців 13 квітня 2024 року при Міністерстві оборони створено Центральне управління захисту прав військовослужбовців, запрацювала цифрова платформа Армія+, активна робота ведеться управлінням цивільно-військового співробітництва, іде робота щодо внесення змін до законодавства, спрямованих на інтеграцію громадського контролю, інституціоналізації незалежних моніторингових органів, прозорості та цифровізації процесів військових закупівель та обліку.

Водночас важливим залишається формування наукової та методологічної бази для цих процесів. Сучасна наука повинна оперативно реагувати на ці виклики, досліджувати механізми інтеграції громадського контролю та демократичного управління, розробляти нові підходи до їх реалізації. Практичне застосування наукових розробок є невід'ємною умовою вдосконалення сектору безпеки й оборони, що забезпечує стійкість держави та підвищує довіру громадян до військових структур. Актуальність дослідження цих питань зумовлюється їх впливом на національну безпеку та інтеграцію України в євроатлантичний простір. Науково-практичні розвідки в цій сфері мають значний потенціал для подальшого розвитку демократичних засад та прозорості у взаємодії між громадянським суспільством і збройними силами.

Література:

1. Загальна декларація прав людини : ООН; Декларація від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Кодекс поведінки стосовно військово-політичних аспектів безпеки ОБСЄ: Міжнародний документ від 03.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_116#Text
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Партнерство заради миру: Рамковий документ НАТО; Міжнародний документ від 10.01.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001#Text
5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
6. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
7. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
8. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
9. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
10. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vp#Text>
11. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>
12. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
13. Про стратегічний оборонний бюлетень України: Указ Президента України від 17.09.2021 № 473/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#Text>

14. Про Стратегію воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text>
15. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
16. Про Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України : Указ Президента України від 20.08.2021 № 372/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text>
17. Рада Європи. Конвенція про доступ до офіційних документів (Тромсо, 18 червня 2009 р.) : міжнародний договір, ратифікований Україною. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text
18. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору: Міжнародний документ від 09.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text

References:

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights]: OON; Deklaratsiia vid 10.12.1948 r. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
2. Kodeks povedinky stosovno viiskovo-politychnykh aspektiv bezpeky OBSE [Code of Conduct on Politico-Military Aspects of Security of OSCE]: Mizhnarodnyi dokument vid 03.12.1994. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_116#Text [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Partnerstvo zarady myru: Ramkovyi dokument NATO [Partnership for Peace: NATO Framework Document]: Mizhnarodnyi dokument vid 10.01.1994. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001#Text [in Ukrainian].
5. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu [On Military Duty and Military Service]: Zakon Ukrainy vid 25.03.1992 № 2232-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> [in Ukrainian].
6. Pro viiskovo-tsyvilni administratsii [On Military-Civil Administrations]: Zakon Ukrainy vid 03.02.2015 № 141-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> [in Ukrainian].
7. Pro hromadski obiednannia [On Public Associations]: Zakon Ukrainy vid 22.03.2012 № 4572-VI. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> [in Ukrainian].
8. Pro derzhavnu taemnytsiu [On State Secrets]: Zakon Ukrainy vid 21.01.1994 № 3855-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> [in Ukrainian].
9. Pro dostup do publichnoi informatsii [On Access to Public Information]: Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 № 2939-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2011, № 32, St. 314. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].
10. Pro zvernennia hromadian [On Citizens' Appeals]: Zakon Ukrainy vid 02.10.1996 № 393/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1996, № 47, St. 256. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vp#Text> [in Ukrainian].
11. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu [On Mobilization Preparation and Mobilization]: Zakon Ukrainy vid 21.10.1993 № 3543-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> [in Ukrainian].
12. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On National Security of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
13. Pro Stratehichniy oboronnyi biuletен Ukrainy [On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17.09.2021 № 473/2021. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#Text> [in Ukrainian].
14. Pro Stratehiu voiennoi bezpeky Ukrainy [On the Military Security Strategy of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.03.2021 № 121/2021. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text> [in Ukrainian].
15. Pro Stratehiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy [On the National Security Strategy of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.09.2020 № 392/2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [in Ukrainian].

16. Pro Stratehiiu rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy [On the Strategy for the Development of the Defense-Industrial Complex of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.08.2021 № 372/2021. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text> [in Ukrainian].

17. Rada Yevropy. Konventsiiia pro dostup do ofitsiinykh dokumentiv (Tromso, 18 chervnia 2009 r.) [Council of Europe. Convention on Access to Official Documents (Tromsø, June 18, 2009)]: Mizhnarodnyi dohovir, ratyfikovanyi Ukrainoiu. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text [in Ukrainian].

18. Khartiia pro osoblyve partnerstvo mizh Ukrainoiu ta Orhanizatsiieiu Pivnichno-Atlantychnoho dohovoru [Charter on a Distinctive Partnership between Ukraine and the North Atlantic Treaty Organization]: Mizhnarodnyi dokument vid 09.07.1997. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text [in Ukrainian].

Yaroslav Obodianskyi. Political and legal foundations and prospects for the interaction between civil society and the Armed Forces of Ukraine in the context of the Russo-Ukrainian war

The Russo-Ukrainian war highlights the urgent need for an in-depth analysis of the political and legal foundations of interaction between civil society (CS) and the Armed Forces of Ukraine (AFU), while also identifying prospects for the development of such cooperation amidst transformative processes in the spheres of national security, defense, and the public sector. Such an analysis will enable the development of new approaches to strengthening national resilience, promote the democratization of military structures, and ensure the effectiveness of state sovereignty protection.

This article examines the political and legal principles governing the functioning and interaction of civil society and the AFU, based on the core concept of this collaboration: security as a fundamental need of both individuals and the state. This need becomes particularly acute when Ukrainian citizens, directly or indirectly, participate in measures necessary to defend the state, protect the population, and safeguard societal interests in response to the military aggression of the Russian Federation. Drawing on the existing legal framework regulating the relationship between the defense sector and civil society, the forms and methods of such cooperation have been analyzed, as well as avenues for its improvement.

The study identifies the prospects for interaction between civil society and the security and defense sectors as a form of synergy. This synergy allows for the development of joint algorithms to address crises in the field of national security through close cooperation among all societal institutions, which are not competitors but partners.

The analysis emphasizes the Laws of Ukraine, including the Constitution of Ukraine, the Laws of Ukraine “On Military Duty and Military Service”, “On Military-Civil Administrations”, “On Public Associations”, “On Access to Public Information”, “On Mobilization Preparation and Mobilization” and others concerning civil society and its interaction with the security and defense sector. The Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” has been reviewed in conjunction with relevant presidential decrees, such as “On the Strategy of Military Security of Ukraine” and “On the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021–2026”, as well as related resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine and orders of the Ministry of Defense of Ukraine. Emphasis is placed on a number of regulatory acts in which Ukraine has committed to fostering close communication between the military structures of the security sector and civil society by ensuring transparency, accountability, and adherence to human rights in their activities.

Taking into account the democratic experience of Ukraine's partner countries, it is emphasized that fostering active civic engagement and involving civil society in the development and implementation of state policies, particularly in the sphere of national security, creates a strong foundation for effective interaction between civil society and the AFU. This cooperation contributes to strengthening the state's defense capabilities, increasing trust in government institutions, and ensuring the sustainable functioning of national security policy in the context of the Russo-Ukrainian war.

Key words: civil society, democratic civilian control, the Armed Forces of Ukraine, national security, democracy, rule of law, human rights, civil society institutions, ombudsman.

Відомості про автора:

Ободянський Ярослав – аспірант кафедри політичних наук,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
лейтенант, помічник начальника навчальної частини кафедри військової підготовки,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.